

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.19.17>

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ АНАТОЛІЯ КЛЮЧКОВИЧА
«ПЕРЕХІД ДО ДЕМОКРАТІЇ В СЛОВАЧЧИНІ: ДИНАМІКА ТА СУПЕРЕЧНОСТІ
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»¹**

**REVIEW ON THE MONOGRAPH OF ANATOLIY KLIUCHKOVYCH
“TRANSITION TO DEMOCRACY IN SLOVAKIA:
DYNAMICS AND CONTRADICTIONS OF SOCIOPOLITICAL TRANSFORMATIONS”**

Остапець Ю.О.,

*доктор політичних наук,
професор кафедри політології і державного управління,
декан факультету суспільних наук
Ужгородського національного університету*

Трансформаційні процеси у країнах Центрально-Східної Європи впродовж останніх десятиліть не втрачають свого динамізму, постійно привертаючи увагу наукової спільноти. Неоднозначні тенденції розвитку «нових демократій» на сучасному етапі зумовлюють необхідність зваженого аналізу як новітніх загроз ліберальному устрою, так і помилок минулого.

У рецензованій праці А.Ю. Ключковича пропонується авторське бачення проблеми демократичних трансформацій у Словаччині після падіння комуністичного режиму. Слушним видається намагання автора поетапно розглянути процес демократичного транзиту, динаміка якого залежала від співвідношення домінуючих чинників і ключових завдань на різних часових відрізках політичного розвитку Словаччини. Окремі розділи монографії відображають етапи переходу Словаччини до демократії: у 1989–1992 рр. в умовах Чехословацької федерації відбувся демонтаж комуністичного режиму та становлення базових засад демократії; після здобуття незалежності в 1993 р. Словаччина коливалася між демократичним та авторитарним шляхами розвитку; упродовж 1999–2004 рр. відбулася консолідація словацької демократії.

Простежуючи демократичний розвиток країни в ретроспективному й порівняльному аспектах, автор підкреслює складні стартові позиції та процесуальні труднощі Словаччини в перехідний період. На думку А.Ю. Ключковича, найбільш складний структурний контекст для демократизації Словаччини в 1990-х рр. створювали соці-

ально-економічні, політико-культурні, етнопонаціональні чинники. Не була орієнтована на консенсус також стратегія політичних еліт щодо ключових питань політичних, економічних перетворень і національного державотворення. Як доводить дослідник, в умовах консолідації демократії на початку 2000-х рр. консенсусна стратегія словацьких еліт і підтримка міжнародної спільноти дали змогу ліквідувати демократичні загрози, забезпечити функціональність конституційної системи, здійснити ринкові реформи, реалізувати євроінтеграційний курс. Загалом аналіз динаміки трансформаційних процесів у Словаччині свідчить про взаємозумовленість впливу процедурних чинників і структурного контексту. Окресливши траєкторію переходу Словаччини до демократії, А.Ю. Ключкович наводить низку національних особливостей, які вирізняли словацький демократичний транзит у середовищі посткомуністичних країн. Автор аргументовано доводить, що, попри досягнення Словаччиною фази консолідованої демократії, її транзитний шлях був більш складним і проблематичним, ніж в інших країнах Центральної Європи.

Ретроспективний аналіз трансформаційних процесів органічно поєднується з виваженим розкриттям проблем і суперечностей словацької консолідованої демократії на сучасному етапі. У п'ятому розділі дослідник критично підкреслює проблемні аспекти діяльності словацьких партій і державно-владних структур, а також суперечливі тенденції розвитку громадянського суспільства й політичної культури. Ретельний аналіз стану демократії та перебігу політичних процесів у сучасній Словаччині наводить дослідника на думку, що консолідаційні процеси є незавершені-

¹ Ключкович А.Ю. Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій : монографія. Ужгород : Аутдор-Шарк, 2019. 416 с.

ними принаймні на рівні громадянського суспільства та громадянської політичної культури. Автор цілком слушно зазначає, що комплекс проблем громадсько-політичного розвитку Словаччини зумовлює необхідність поєднання зусиль держави та суспільства в пошуку шляхів їх розв'язання.

У контексті дослідження демократичного транзиту у Словаччині А.Ю. Ключкович запропонував багаторівневу структурно-динамічну модель аналізу суспільно-політичних трансформацій. Реалізована в п'яти розділах авторська схема аналізу дала змогу ефективно дослідити демократичні зміни на партійному, владно-інституційному, громадсько-політичному, політико-культурному рівнях словацького суспільства.

Заслуговує на увагу теоретико-методологічна база дослідження, представлена в першому розділі роботи. А.Ю. Ключкович виокремлює основні проблеми дослідження посткомуністичних трансформацій у країнах Центрально-Східної Європи, акцентує увагу на питаннях термінологічного дискурсу в транзитологічних студіях, апелюючи до концептуальних підходів як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Автор підтримує думку щодо доцільності теоретико-методологічного синтезу процедурного та структурного підходів, у ході якого здійснюється оновлення парадигми транзитології в аспекті вивчення посткомуністичних трансформацій. Методологічно виправданим є залучення інструментарію неінституціоналізму, оскільки на демократизаційні процеси у Словаччині впливали як формальні, так і неформальні норми та правила. Для дослідження глибоких, стійких соціальних розколів і їх партійної репрезентації у словацькому суспільстві був використаний аналітичний інструментарій теорії соціально-політичних розмежувань. Загалом автор застосував оптимальний арсенал методів наукового дослідження трансформаційних процесів, що свідчить про належний рівень його теоретичної підготовки.

Для емпіричного підтвердження теоретичних положень і висновків дослідник використав кількісні дані міжнародних рейтингових моніторинрів Freedom House, Heritage Foundation, Transparency International, Economist тощо. Також автор залучив великий масив статистичних матеріалів і результатів опитувань громадської думки, здійснених словацькими та чеськими науково-дослідними організаціями. У цьому контексті доречними є запропоновані вченим додатки, які містять узагальнюючі таблиці щодо партійно-політичного, державно-владного розвитку Словаччини, а також динаміки показників демократичної трансформації країн Центрально-Східної Європи.

Різноманітність залучених джерел і комбінованість методологічного інструментарію дали автору можливість розкрити мету дослідження, яка полягає в комплексному аналізі суспільно-

політичних трансформацій у Словацькій Республіці в умовах переходу до демократії. Визначений комплекс завдань дав змогу охопити об'ємне коло науково-теоретичних і практичних проблем, аналіз яких поставлено в основу монографічного дослідження. Структура монографії дала змогу забезпечити відповідність із завданнями дослідження, продемонструвати взаємозв'язок його окремих складників, відобразити внутрішню комплексованість наукової проблеми загалом.

Досвід суспільно-політичних трансформацій у посткомуністичній Словаччині є важливим для сучасної України, особливо в контексті успіхів і невдач вітчизняної практики демократичних перетворень. Новизна й актуальність дослідження є очевидною з огляду на відсутність в українській політичній науці комплексного розроблення цієї проблеми, належної політологічної оцінки системних змін і переосмислення неоднозначних сторінок політичної історії Словаччини.

У процесі написання монографії автором опрацьовано значний масив іноземної літератури, критично переосмислено підходи словацьких і чеських учених, які утримують першість у дослідженні зазначеної проблематики. Наукова цінність роботи підтверджується низкою раніше опублікованих праць А.Ю. Ключковича із цієї проблематики (понад 40 публікацій), апробацією результатів на міжнародних конференціях. Глибокі знання концептуальних підходів, широка емпірична та методологічна база дослідження дали змогу автору зробити достовірні й обґрунтовані висновки, які мають як теоретичне, так і практичне значення. На наше переконання, монографія Анатолія Ключковича є помітним внеском у розвиток вітчизняної політичної науки та розширює концептуальні й емпіричні межі наукових досліджень трансформаційних процесів у посткомуністичних країнах.

Монографію написано чітким науковим стилем, при цьому автор доступною мовою викладає складні проблеми, фахові поняття та концептуальні підходи. Видання розраховане на фахівців, які досліджують проблеми транзитології, політичної історії Словаччини, а також може бути цікавим і корисним для широкого кола читачів. Як і під час дослідження будь-якої складної наукової проблеми, монографія містить деякі дискусійні та побіжно висвітлені положення, які потребують додаткової конкретизації й аргументації, що є стимулом для подальшого дослідження цієї проблематики.

Усе вищезазначене дає нам підстави констатувати, що монографія А.Ю. Ключковича «Перехід до демократії в Словаччині: динаміка та суперечності суспільно-політичних трансформацій» – самостійне й завершене дослідження, основні положення якого є логічно обґрунтованими та характеризуються науковою новизною.